

KIRSI LAURÉN

Pakko ja vapaus

Metsäluonto työn ja vapaa-ajan kokemuksissa

Elannon vuoksi luonnossa liikkuminen synnyttää kokemuksia, jotka ovat erilaisia kuin vapaa-ajan harrastuksissa hankitut elämykset. Fyysinen työskentely ja toiminta metsissä mielletään yleensä raskaaksi ja väsyttäväksi, mutta toiminnalla voidaan nähdä myös virkistyksellisiä merkityksiä. Kirsi Laurén tarkastelee suomalaisten kokemuksia metsäluonnosta erityisesti yksityisten metsänomistajien ja metsien virkistyskäyttäjien näkökulmasta. Kokemukset paikantuvat Suomen metsiin ja soille ja ajoittuvat 1930-luvulta 2000-luvun alkuun.

■ Nykyaikana suomalaisessa metsäluonnossa, johon kuuluvat sekä metsät että suot, liikutaan niin elannon takia kuin vapaa-aikana jälkimmäisen kasvattaessa jatkuvasti suosiotaan. Yksityismetsien metsänhoitotyöt ja hakkuut hoidettiin aikaisemmin hyvin pitkälle itse, kun ne tällä hetkellä teetetään pääosin pitkälle erikoistuneilla ammattilaisilla. Yksityismetsissä kuitenkin työskentelee yhä myös maanomistajia, jotka hoitavat metsiään itse. Omissa metsissä työskennellään pitkälti vapaa-aikana, ja välttämättömien metsänhoidollisten ja taloudellisten tarkoitusten ohella työ voidaan kokea myös virkistyksellisenä ja muita aineettomia arvoja edistävänä. Metsäluontoa käyttävät myös ihmiset, jotka pääasiallisesti hakevat luonnosta vapaa-ajan virkistystä ja lepoa.

Lähestyn kokemuksellista suhdetta luontoon tarkastelemalla nykypäivän suomalaisten muistelemia työskentely- ja vapaa-ajanviettokokemuksia metsissä ja soilla. Tarkastelun ulkopuolelle olen rajannut kokemukset palkkatyönä tehdystä metsätyöstä. Elämäkerrallisten kirjoitusten muistoissa palataan aina 1900-luvun alkuvuosikymmeneen ja edetään kohti nykypäivää. Keskiössä ovat

metsiä monin tavoin hyödyntäneiden ihmisten omakohtaiset kokemukset, suhtautuminen luontoon ja siellä tehtäviin asioihin kertomuksissa kuvattuina eri aikakausina.

Teoreettinen näkökulmani tekstien tulkintaan ja työn ja vapaa-ajan kokemusten analysointiin pohjautuu semioottiseen modaalisuuteen. Sen mukaan sosiaalista todellisuutta tuotetaan kielellisesti symbolisin ilmauksin, jotka pitävät sisällään jaettuja arvoja ja näkökulmia. Modaliteettien tarkastelu valottaa kertojan kokemusta, suhtautumista kuvaamaansa tilanteeseen ja toimintaan ja hänen tapaansa värittää ja arvottaa kertomaansa toiveillaan, varmuudellaan ja tunteillaan. Modaliteetti voi kuvata myös kertojan tai kertomuksen henkilöiden välisen suhteiden motivoitumista.¹ Tarkastelen kertomuksissa ilmaistuja välttämättömyyteen ja mahdollisuuteen nivoutuvia modaliteetteja.² Tarkastelujeni lähtökohtana on, että elannon kannalta tärkeän työskentelyn motiivit syntyvät pääsääntöisesti yksilön ulkopuolisista vaikutteista juontuvasta välttämättömyydestä, kun taas vapaa-ajanviettoa metsissä määrittävät etupäässä yksilölliset mahdollisuudet.

Tutkimusaineistonani ovat pääasiallisesti Kustannusosakeyhtiö Metsälehdessä vuonna 2004 järjestämän valtakunnallisen *Löysin itseni metsästä* -kirjoituskilpailun kirjoituk-

1. Eero Tarasti (1990) *Jobdatusta semiotiikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkijärjestelmästä*, Helsinki: Oy Gaudeamus Ab, 74–75; Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (1997) *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiologisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*, Helsinki: Gaudeamus, 72.

2. Modaliteettien tarkasteluni pohjautuu Pariisin koulukunnan semiotiikkaan, joka syntyi A. J. Greimasin ympärille 1960-luvulla ja jossa määritellään yleensä kuusi modaliteettia: tahtominen, tietäminen, oleminen, täytyminen, voiminen ja tekeminen. Yhden ja saman henkilön sisällä toteutuvat modaliteetit ovat henkilökohtaisesta motivaatiosta kumpuavat tahtominen, tietäminen ja oleminen, kun taas muita henkilöitä edellyttäviä ja heidän motiiveilleen vaikutuksen alaisia modaliteetteja ovat täytyminen, voiminen ja tekeminen. (Greimas, A. J. (1982) 'Modaliteettien teoriaa' teoksessa Eero Tarasti (toim.) *Pariisin semioottisen koulukunnan esseitä*, Jyväskylän yliopisto, taidekasvatus, julkaisu 6: Jyväskylä, 11; Tarasti (1990), 74–75.) Tässä artikkelissa tarkastelen kertojien itsensä luonteenomaisesti käyttämiä välttämättömyyttä ja mahdollisuutta ilmentäviä modaliteetteja, joihin voi sisältyä myös muita kuin yllä mainittuja modaliteetteja.

sista valitut tekstit.³ Kirjoituskilpailussa pyydettiin suomalaisia kertomaan kokemukseensa metsästä ja metsänomistuksesta. Varsin väljästi muotoiltuun, vapaat kädet sallivaan kirjoituspyyntöön vastasi heterogeeninen joukko metsissä liikkuvia ihmisiä, jotka pyynnön mukaisesti kertoivat ensisijaisesti erilaisista omakohtaisista metsäkokemuksistaan, erityisesti metsänomistukseen liittyvistä näkemyksistään sekä virkistyksestä olemisestaan metsissä. Kirjoituksia kertyi liki tuhat, joista olen tähän valinnut 50 edellä mainittuja keskeisiä teemoja käsittelevää tekstiä. Valitsemieni tekstien kirjoittajat ovat metsänomistajia ja metsätalalle syntyneitä sekä luontoa pääasiallisesti virkistykseen käyttäneitä kirjoittajia. Kirjoittajatiedoissa ei ole mainittu kirjoittajien ikää mutta sen voi suunnilleen arvioida kirjoitusten sisällön ja kuvattujen tapahtumien perusteella. Kertojina on naisia ja miehiä, työ- ja eläkeikäisiä sekä nuoria. Marjastus- ja virkistyskokemuksia tarkastellessani käytän vertailuaineistonani aiemmin tutkimiani suomalaisten suokokemuksia, joita olen tarkastellut Suo-seuran ja Maaseudun Sivistysliiton vuonna 1998 järjestämän valtakunnallisen *Suotarina*-kirjoituskilpailun tuloksena saaduista kirjoituksista.⁴

Metsätyötä ja -historiaa on tutkittu runsaasti, ja metsään liittyvien töiden kirjalliset kuvaukset ja tutkimukset keskittyvät etupäässä miesten harjoittamiin perinteisiin metsätöihin. Viime vuosikymmenten aikana myös henkilökohtaiset metsäkokemukset ovat herättäneet historiallista kiinnostusta. Esimerkiksi metsätyöntekijöiden ja metsäasioiden parissa toimineiden itse kertomia elämänhistorioita ja kokemuksia on tavoiteltu haastattelemalla ja kirjoituttamalla.⁵ Aiemmissa, perinteisiin ja ammattimaisiin metsätöihin painottuvissa tutkimuksissa näkyvät etupäässä työikäiset ja -kykyiset miehet, kun taas naiset ja lapset ovat lähes näkymättömissä, sillä he ovat osallistuneet metsätöihin harvemmin. Agraariyhteisöissä myös naisilla ja muilla väestöryhmillä on kuitenkin aina ollut omat tehtävänsä metsäluonnossa. Aiemmin naisten toimia metsissä ovat olleet esimerkiksi keräily, karjanpaimennus sekä emännöinti metsäkämpillä

ja uittotyömailla.⁶ Tutkimissani metsä- ja suoaiheisissa kirjoituskilpailuaineistoissa suuri osa kirjoittajista, noin kaksi kolmasosaa, on naisia. Naiskirjoittajien suuri osuus johtuu osin siitä, että naiset ottavat yleensä miehiä useammin osaa kirjoituskilpailuihin mutta se kertoo myös naisten aktiivisesta osallisuudesta suomalaisessa metsä- ja suokulttuurissa; ne kirjoittavat, joilla on aiheesta jotain sanottavaa. Käsitellen rinnakkain sekä naisten että miesten luontokokemuksia, joiden muistelussa palataan myös lapsen näkökulmasta koettuun metsäluontoon.

Artikkelin fokus on kokemuksissa, jotka piirtävät esiin ihmisen ajatusmaailman, tässä tapauksessa ihmisen ja luonnon välisen suhteen luonteen, jolloin on mahdollista päästä käsiksi emootioihin ja luontosuhteen syviin kerroksiin. Toimintojen ja tapahtumien rinnalla kerrotut kokemukset paljastavat ihmisen käsitykset siitä, mitä luonto ja siellä tehtävät toimet sekä niihin liittyvät ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ovat hänelle merkinneet ja millaisia tuntemuksia ne ovat aikaansaaneet. Etsin yksilöllisistä kertomuksista vastauksia siihen, miten luonto ja siellä tehdyt toimet on koettu (1) silloin, kun työskentely ja luonnon tarjoama aineellinen

3. Lusto – Suomen metsämuseo, Metsälehdien kokoelma, *Löysin itsen metsästä* -novellikilpailu. Arkistosignum A05008. Aineistolainauksissa mainitsen kirjoittajan sukupuolen, nimimerkin (mikäli sellainen on), arkistosignum ja kyseisen tekstin arkistointinumeron.

4. Kilpailussa pyydettiin suomalaisia kertomaan omista suokokemuksistaan. *Suotarina*-aineistossa on 945 kirjoitusta, joista valitsin väitöskirjatutkimukseeni 237 kirjoitusta, ks. Kirsi Laurén (2006) *Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Helsinki: SKS.

5. Ks. esim. Tauno Simonen (toim.) (1992) *Metsätyön murrosvuodet. Sopimuksia metsätöistä – taustoja ja tapatumia viiden vuosikymmenen varrelta*, Helsinki: Metsämuistelo-projekti; Hanna Snellman (1996) *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä*, *Scripta historica* 25, Oulu: Pohjoinen; Veikko Vuontisjärvi (toim.) (2006) *Metsäpubuu – miehet tarinat. Metsähistoriaa mettäpoikien kertomana Suur-Sodankylän ajoista nykypäivään*, Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

6. Snellman (1996) 84–85, 149–152; Seppo Juutilainen (1987) *Jätkästä metsuriksi – suomalainen metsätyöntekijä 1870-luvulta 1970-luvulle*, Sarja A. *Tutkimuksia* 11/1987, Tampereen yliopisto: Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, 55–57.

anti on ollut elannon kannalta välttämätöntä ja (2) silloin, kun virkistykselliset, luonnon aineettomat edut ovat olleet ensisijaisesti tavoittelun kohteena.

Kokemusten kertominen niin suullisesti kuin kirjoittamalla on muistitietohistorian tuottamista, sillä kertoessaan kokemuksistaan kertoja palaa menneisiin tapahtumiin ja niiden tunnelmiin, milloin lähimenneisyyteen, milloin oman elämänsä alkutaipaleelle saakka. Muistelemalla tuotetut kertomukset päästävät lukijan lähelle kokijaa ja hänen ajatuksiaan.⁷ Muistitieto on yksilöitä yhdistävien subjektiivisten käsitysten historiaa ja muistitietohistoria on menetelmä, jonka avulla pyritään tekemään näkyväksi kertojien omaa tulkintaa merkittäväksi koetusta menneisyydestä.⁸ Metsä- ja suokokemuksia käsitteleville muistoille on tyypillistä, että niissä korostuvat kertojalle itselleen tärkeät yksilölliset seikat enemmän kuin ulkoiset, yhteiskunnalliset ja kollektiiviset tapahtumat. Muistoista voi lukea kertojan näkemyksiä elämästään ja siihen limittyvistä ja vaikuttaneista tapahtumista, ihmisistä ja paikoista. Muistelemalla kirjoittaja voi myös käsitellä oman elämänsä suhdetta historiaan sekä tuottaa julkista historiaa täydentäviä tulkintoja menneestä.⁹ Yksilöllinen muistelu on kuitenkin enemmän kuin vain henkilökohtainen tapahtuma; siihen vaikuttaa koko se sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti, johon yksilö on kiinnittynyt.¹⁰

Marja-apajilla

Mahdollisuus vapaaseen liikkumiseen metsäluonnossa sekä marjojen ja sienten keruuseen näkyy kiistattomana ja vallitsevana kulttuurisena ajatusmallina kerrotuissa luontokokemuksissa. Myös muut kuin omat metsät kuvataan luonnollisena ja itsestään selvänä osana kokemisympäristöä, jota on totuttu hyödyntämään monin tavoin. Kertomusten mukaan esimerkiksi marjastuksessa ei noudateta maanomistusrajoja, vaan toimintaa säätelevät jokamiehenoikeudet. Vaikka Suomen metsät ovat suurelta osin yksityisomistuksessa, metsän omistaminen ei tarkoita yksinoikeutta maahan, niin kuin esimerkiksi monessa Keski-Euroopan maas-

sa. Suomessa ja muissa pohjoismaissa Tanska lukuun ottamatta jokamiehenoikeus oikeuttaa käyttämään toisten omistamia metsiä ja rantoja muun muassa virkistykseen, marjastukseen ja sienestykseen.¹¹ Mahdollistaessaan kenen tahansa kulkea vapaasti metsissä ja soilla oman halunsa mukaan, jokamiehenoikeudet ovat osaltaan merkittävästi edesauttaneet suomalaisia säilyttämään omakohtaisen kosketuksen luontoon.

Tarkastelen kokemuksia keräilystä, etupäässä marjastuksesta, josta kerrotaan runsaasti metsä- ja suokertomuksissa.¹² Etenkin maaseudulle sijoittuvissa muistoissa marjastuksesta kerrotaan lähes poikkeuksetta, mikä viestii marjastuksen yleisyydestä ja tärkeäksi koetusta merkityksestä. Luonnonmarjat ja niistä saatavat verottomat tulot ovat taloudellisesti merkittäviä monille maaseudun syrjäkylien asukkaille Pohjois-Karjalassa, Kainuussa ja Lapissa. Itä-Suomessa on myös pitkät perinteet sienten käytössä ja siellä kerätään yhä enemmän sieniiä kuin muualla maassa.¹³ Vapaaseen liikkumiso-

7. Ks. Ulla-Maija Peltonen (2003) *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Helsinki: SKS, 19.

8. Elna Makkonen (2004) *Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia*, Joensuun yliopisto, Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 15.

9. Taina Ukkonen (2000) *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupube oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*, Helsinki: SKS, 11–13.

10. Barbara A. Misztal (2003) *Theories of Social Remembering*, Maidenhead, Philadelphia: Open University Press, 6–11.

11. Tanskassa maanomistaja voi kieltää liikkumisen metsässään ja/tai rajoittaa liikkumisen poluille ja päiväsaikaan. *Metsä vastaa – Jokamiehenoikeudet*, <http://www.metsavastaa.net/> (15.12.2006). Ks. lisää Tanskan maanomistuksesta ja sen historiasta Bo Fritzboeger (2004) *A Windfall for the Magnates. The Development of Woodland Ownership in Denmark c. 1150–1830*. University Press of Southern Denmark.

12. Marjastuskokemuksista kerrotaan tämän artikkelin tutkimusaineistoon valituista 50 metsäkokemuksia käsittelevistä kirjoituksesta 26 tekstissä ja suokokemuksia käsittelevän tutkimusaineiston 237 kirjoituksesta 90 tekstissä (Laurén (2006), 110).

13. Kauko Salo (1994) 'Luonnonmarjat ja -sienet, yrtilikasvit sekä palleroporonjäkäälä tuovat rahaa ja virkistystä', teoksessa Seija Sulonen & Jyrki Kangas (toim.) *Näkökohtia metsien monikäyttöön. Metsien monikäytön tutkimusohjelman tutkimuspäivä Espoossa 1993, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 488. Metla: Joensuu, 19–27; Salo (1998) 43.

keuteen pohjautuvasta keräilystä ovat vastanneet etupäässä naiset, kun taas luvanvarainen ja omistusoikeuteen perustuva toiminta metsissä, kuten hakkuut, metsänhoitotyöt, metsästys ja kalastus ovat perinteisesti kuuluneet miesten työsarkaan. Naisten ja miesten työnjakoa metsäluonnossa on pääosin noudatettu aina näihin päiviin saakka (vaikkakin vähenevästi) mutta keräilyn suhteen rajat ovat olleet häilyvämmät niin, että myös miehet ovat osallistuneet marjojen, etenkin taloudellisesti tärkeimmän lakan,¹⁴ poimimiseen ja sienisaaliiden kartuttamiseen.

Elämäkerrallisissa kirjoituksissa kertominen aloitetaan tyypillisesti lapsuuden luontokokemuksista, ja tutkimusaineiston vanhimpien kirjoittajien lapsuusmuistoissa palataan aina 1930-luvulle saakka. Tyypillisiä ensimmäisiä toimia luonnossa ovat olleet marjastus, sienestys, risujen ja polttopuiden keruu sekä karjan paimennus. Marjastuksen ja muun keruun kerrotaan olleen niin tytöillä kuin pojilla ensimmäisiä metsäluonnossa tehtyjä toimia, joihin liittyy työn tunnun aikaansaama välttämättömyyden ja velvollisuuden eetos. Työnteon aloittamisikä on määräytynyt pitkälti työvoiman tarpeen mukaan, mutta yleensä lapset on ohjattu varhain arkiaskareisiin ja jo aivan pienet lapset ovat kulkeneet vanhempiensa, etenkin lastenhoidosta päävastuussa olevan äitinsä mukana töissä.¹⁵ Suuri osa velvollisuuseetoksen värittämistä marjastuskokemuksista palautuu yli 40-vuotiaiden kertojien lapsuus- ja nuoruusaikaan. Iäkkäidenkin kertojien elämäkerrallisen muistelun lähestyessä nykypäivää sekä nuorempien kertojien kokemuksissa, marjamatkat ovat jo suurimaksi osaksi virkistyksellisiä ja perustuvat modaaliseen mahdollisuuteen, yksilölliseen valinnan vapauteen.

Metsä- ja suokokemusten mukaan silloin, kun luonnonmarjat ovat olleet tärkeä osa perheen elantoa, keruuseen on suhtauduttu asian vaatimalla vakavuudella. Maaseutu-elämään ja kertojien lapsuus- ja nuoruusaikaan nivoutuvissa kertomuksissa muistellaan, kuinka jokaisen perheenjäsenen oli osallistuttava marjastukseen kykyjensä ja voimiansa mukaan. Marjastukseen totuteltiin lap-

sesta lähtien ensin yhdessä vanhempien mukana ja myöhemmin yksin tai muiden lasten ja sisarusten kanssa. Vanhemmat ovat patistaneet lapsensa metsiin ja soille, jonne meneminen on voitu kokea myös pakonomaisena velvollisuutena, kuten eräs kertoja toteaa: ”Metsä ei kutsunut kuumana kesäpäivänä, mutta sinne mentiin, kun kerran piti mennä”.¹⁶ Välttämättömään marjastukseen kerrotaan liittyneen myös kilpailuhenkeä, joka osaltaan edesauttoi ämpäreiden mahdollisimman nopean ja tehokkaan täyttymisen.

Vanhempien kertojien nuoruusmuistoissa marjastusmatkoihin ei kerrota nykypäivän tapaan kuuluneen pysähtely luonnon ihailun vuoksi vaan työ hoidettiin mahdollisimman ripeästi, aikaa ei tuhlatu pitkiin lepotaukoihin eikä turhanaikaiseen seurusteluun. Kerääjät keskittivät voimansa tuloksetkaaseen poimimiseen, pitkien matkojen kulkemiseen ja varsinkin suolla vaikeissa olosuhteissa selviytymiseen. Marjastuksen henkeen on kuulunut, että marjat on poimittu hiljaa ja turhia valittamatta. Toimintaan keskittymisen ja nopean liikkumisen vuoksi luonnon tarkastelu ja ihailu on pakostakin jäänyt vähemmälle huomiolle.¹⁷ Keräilyyn liittyvä modaalinen välttämättömyys välittyy muistoista, joissa marjat, sienet ja muut tarveaineet ovat olleet elannon kannalta merkittäviä. Mutta välttämättömyyden keruumatkoihin liittyy myös positiivisia muistoja, joissa metsiä ja soita ja niissä yhdessäoloa vanhempien kanssa luonnehditaan mukavina ja palkitsevina kokemuksina. Esimerkiksi marjasaaliin onnistunut kartuttaminen sai lapsen tuntemaan itsensä tarpeelliseksi vanhempiensa silmissä, vaikka kiitoksia ei olisi ääneen sanottukaan. Muuan kertoja muistelee lapsuuttaan syrjäisessä metsämökissä arviolta 1950–1960-luvulla:

Me poimimme äidin kanssa puolukoita myytäväksi. Niistä sai mukavasti lisäansioita niukkaan toimeentuloon. Minä rakastin marjamatkoja. Olin hiukan toisella kymmenellä, mutta poimin litran marjoja siinä missä aikuisetkin. Tunsin olevani suuri apu äidille, vaikka ei koskaan kehuttukaan.

Tiesin minä sen sanomattakin. Huonoina marjavuosina surin äidin kanssa marjojen puutetta. Metsä oli sellainen, antoi milloin antoi. Joskus metsä oli kuin maho lehmä: ei mitään.¹⁸

Marjastuksen tärkeydestä ennen kaikkea pula-aikoina kertoo myös se, että Suomessa on keruun kannustamiseksi järjestetty erityisiä marjankeruukilpailuja sekä Suomen ja Ruotsin välisiä talkoomaaotteluita.¹⁹ Silloin kun marjat ovat muodostaneet oleellisen osan perheen ruokavarannosta, talven marjavarastot on pyritty saamaan mahdollisimman suuriksi, kuten seuraava kertomus tuo esiin:

Sotavuosina sen sijaan tehtiin töitä tosissaan metsissäkin. En päässyt mottimetsään äitini ja veljeni kanssa, mutta keräsin monena kesänä kymmeniä litroja marjoja. Määrät mitattiin ja kirjattiin, ja lapset saivat saavutustensa mukaan talkoomerkkejä. Minulla on vielä tallessa ”pronssinen”, ”hopeinen” ja ”kultainen” pinssi, talkoolapio.

Erityisesti isä kunnostautui pulavuosina marjanpoiminnassa. Puolukoita kertyi joskus useita pyykkikorillisia. Ne olivat arvokkaampia, kun ei ollut sokeria säilöntään.²⁰

Kertomusten mukaan poimijoiden tunteet ja mielialat vaihtelivat kulloisenkin tilanteen mukaan ja niillä oli oleellinen merkitys siinä, millaisena ympäröivä luonto ja toiminta koettiin. Työn ollessa pakonomais- ta puurtamista tukahduttavassa helteessä ja väsyneenä ympäristöäkään ei katsottu sopein silmin. Marjastuspaikkana kaikkein raskaimmaksi ja vastenmielisimmäksi on koettu märkä, upottava ja kiusallisia hyönteisiä täynnä oleva suo, kun taas loppukese-än puolukankeruu kuivassa kangasmetsäs- sä jätti yleensä positiivisia muistoja. Vaikei- siin olosuhteisiin oli kuitenkin täytynyt sopeutua varsinkin silloin, kun suolta tavoiteltiin arvostettua lakkaa. Lakan poiminta- ja parhaille apajille pääsyyn liittyy kertomusten mukaan suoranaista vimmaa. Kesäinen suo koettiin hankalana paikkana mutta työmoraalin mukaisesti suolta ei läh-

detty ennen kuin marja-astiat oli saatu täy- teen.²¹

Marjareissun tarjotessa tilaisuuden irrot- tautua hetkeksi muista raskaammiksi koe- tuista töistä ja sään ollessa suotuisa keräilyn luonne kuvataan leppoisisana ja ympäröivä luonto vetovoimaisen esteettisenä. Nyky- päivän marjastajalle, jonka keruulla ei ole taloudellisia tai elannon kannalta tärkeitä intressejä, marjastus on hyvä syy mennä metsien ja soiden hiljaisuuteen, vapautua yhteisöllisistä paineista ja arjen velvoitteista. Hyvän marjasaaliin saaminen koetaan edel- leen tärkeänä osana luontosuhdetta, sillä se synnyttää toivottuja ahkeruuden ja onnistu- misen tunteita. Nykypäivänä yhä useammal- le marjasaalistakin tärkeämpiä ovat kuiten- kin henkinen virkistyminen, luonnosta nauttiminen ja tunne henkilökohtaisesta va- paudesta, arjesta irtaantumisesta.²² Tällöin ympäristöä halutaan ja ehditään tarkkaile- maan esteettisin silmin ja suhde luontoon muodostuu elämyksellisesti.

Työvelvollisuuksia omassa metsässä

Suomen metsien käyttöä, metsätyötä ja met- sänhoitoa on 1900-luvun alusta lähtien oh- jattu ylhäältäpäin jatkuvasti erikoistuneen

14. Lakka eli suomurain, jonka muita nimityksiä ovat esimerkiksi hilla, muurain, valokki, lintti. Kauko Salo (1998) 'Suomarjat – arvokas ravinnon lähde' teoksessa Harri Vasander (toim.) *Suomen suot*, Suoseura ry, 39.

15. Veikko Ruoppila (1954) *Kansa lastensa kasvatta- jana*, Porvoo-Helsinki: WSOY, 75; Maarit Sireni (2004) 'Siinä sivussa syntyivät lapset. Maatilan emän- nyys Maan sydämeltä -aineistossa', teoksessa Juha Nirikko & Kari Mikko Vesala (toim.) *Kirjoituksia maan sydämeltä. Tutkimusnäkökulmia maanviljelijöiden kilpakeruuaineistoon*. Helsinki: SKS, 70–73; Saara Tuomaala (2004), *Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kir- joittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*, *Bibliotheca Historica*, Helsinki: SKS, 87–88.

16. Nainen, A05008: 299.

17. Ks. Eaton, Marcia Mulder (2003) 'Fakta ja fiktio luonnon esteettisessä ymmärtämisessä' teoksessa Yrjö Sepänmaa & Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio, *Met- sään mieleni*, Helsinki: Maahenki Oy, 94.

18. Nainen, nimim. Mielikki, A05008: 127.

19. Paaskoski, Leena (1995) (toim.) *Metsää etsimässä*, Punkaharju: Lusto – Suomen metsämuseo ja metsätie- tokeskus, 24.

20. Nainen, nimim. Manteli, A05008: 318.

21. Laurén (2006) 110–113.

22. Laurén (2006) 145–146.

metsäasiantuntijajoukon taholta.²³ Valtakunnallisesti suhteellisen yhteneväisen metsäajattelun ja metsänhoidon mallien välittäjinä kansalaisille ja yksityisille maanomistajille ovat toimineet metsäkeskukset ja paikalliset metsänhoitoyhdistykset. Uusimpien metsänhoitosuosituksen tavoitteena on ”tehostaa puuntuotantoa sopusoinnussa luonnonhoidon tavoitteiden kanssa”.²⁴ Metsänhoidolliseen ajatusmalliin on perinteisesti sisällytetty käsitys, jonka mukaan metsien hyvinvoinnin ja puun kasvun turvaaminen vaativat metsänomistajan vastuullista huolenpitoa metsistään.

Metsät ovat omaisuutta, jonka hoitaminen edellyttää työtä, jotta sen arvo säilyy ja kasvaa. Nykypäivänä huolehditaan omatoimisesti lähinnä taimikonhoidosta, nuoren metsän kunnostuksesta, energiapuun korjuusta ja metsänviljelystä, kun taas myyntihakkuut teetetään yhä useammin ulkopuolisilla.²⁵ Kuitenkin keskeisenä erona muuhun yksityisomaisuuteen metsät, kuten kulttuuripiiriin ulkopuolella oleva luontoympäristö ylipäänsä, ovat myös kollektiivista elinympäristöä ja jokamiehen oikeuksien puitteissa myös yhteistä nautinta-aluetta.²⁶ Maanomistajan tapa hoitaa ja hyödyntää metsiään vaikuttaa myös muihin metsissä liikkujiin, paikallisiin asukkaisiin ja metsäteollisuuden hyödyntämien yksityismetsien puuvarannon kautta taloudellisesti myös koko yhteiskuntaan. Vastuu yksityisomistuksessa olevien metsien hoidosta ja hakkuusta koskettaa ennen muuta maanomistajaa itseään, jonka on huolehdittava metsiensä kunnosta vallitsevien metsänhoitosuosituksen mukaisesti.

Suomen metsämaasta lähes kaksi kolmasosaa on yksityisomistuksessa, loput ovat valtion, metsäteollisuusyhtiöiden, kuntien, seurakuntien ja erilaisten yhteisöjen omistuksessa.²⁷ Omistusmuodoissa ja omistetun maa-alan koossa on tapahtunut muutoksia erityisesti viimeisen parinkymmenen vuoden aikana: yksityisomistuksessa olevien metsien koko on pienentynyt ja aikaisemmin pääosin maaseudun eläjästä koostunut omistajakunta on kaupungistunut ja naisistunut.²⁸ Suuri osa nykyisistä metsänomistajista on vielä maanviljelijöitä tai hei-

dän perillisiä, jotka ovat tottuneet hyödyntämään metsiään monipuolisesti. Kaikenlaisilla metsistä saatavilla antimilla ja tuloilla on ollut tärkeä merkitys etenkin 1900-luvun alkuvuosikymmenillä perustetuilla asutus- ja pientiloilla, joiden pienet pellot ja karja ovat tuottaneet elantoa lähinnä oman perheen tarpeisiin.²⁹ Oman tilan ulkopuolella tehty metsätyö ja omista metsistä tehdyt puukaupat ovat olleet perheiden merkittävin, miesten vastuulla ollut tulonlähde.

Metsäkokemuksissa kerrotaan paljon maanomistuksesta ja omiin metsiin liittyvistä välttämättömistä velvoitteista ja mahdollisuuksista.³⁰ Etenkin lapsuus- ja nuoruusajan kokemusten muistelussa on nähtävissä kulttuurisesti jaettu käsitys, jonka mukaan perheen miehen, isän tai isoisan, katsotaan olleen pääasiallisesti vastuussa tilan metsistä. Kuitenkin, vaikka isä kantoinkin pääasiallisen vastuun metsistä, metsien hoitoon osallistuttiin yleensä koko perheen voimin ja jokaisen työpanos nähtiin tärkeänä. Pientii-

23. Riku Rinnekangas & Veikko Anttonen (2006) 'Arjen metsäajattelusta asiantuntijatietoon – Myyttinen metsä suomalaisuuden kerronnassa' teoksessa Seppo Vehkamäki (toim.) *Metsät ja hyvä elämä. Monitieteinen tutkimusraportti*. Helsinki: Metsäkustannus Oy, 177–191.

24. *Metsä vastaa – Metsänhoitosuosituksen tavoitteet*, <http://www.metsavastaa.net/index.ctm?docID=2782> (14.2.2007)

25. Reino Koho & Harri Hänninen & Heimo Karppinen & Ville Ovaskainen (2004) *Omatoimisuus metsätaloudessa, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 912*, Metla, Vantaan tutkimuskeskus, 5.

26. Seppo Vehkamäki & Riku Rinnekangas & Veikko Anttonen (2005) 'Metsien talouskäytön hyvä ja paha' teoksessa Pekka Laaksonen & Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.) *Kansanetiikka. Käsitteitä hyvästä ja pahasta, Kalevalaseuran vuosikirja 84*, Helsinki: SKS, 167.

27. *Metsätalastollinen vuosikirja 2005*, Vantaan toimintayksikkö: Metsäntutkimuslaitos, 32.

28. Pekka Ripatti (toim.) (1998) *Naiset metsäsektorilla, Tutkimuspapereita 697*, Helsingin tutkimuskeskus: Metsäntutkimuslaitos; Heimo Karppinen & Harri Hänninen & Pekka Ripatti (toim.) (2002) *Suomalainen metsänomistaja 2000, Tutkimuspapereita 853*, Vantaan tutkimuskeskus: Metsäntutkimuslaitos, 7–8.

29. Seppo Juutilainen (1987) *Jätkästä metsuriksi – suomalainen metsäyöntekijä 1870-luvulta 1970-luvulle*, Sarja A. *Tutkimuksia* 11/1987, Tampereen yliopisto: Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, 14–27.

30. Tähän valitsemistani metsäkokemuksia käsittelevistä 50 kirjoituksesta 26 tekstissä käsitellään metsänomistusta.

loilla perheen nuoret, etupäässä pojat, totutettiin metsätöihin jo varhain mutta poikien puuttuessa tai vähäisen työväen vuoksi myös perheiden äidit ja tyttäret voivat tehdä metsätöitä.³¹

Lapsilta ja perheen emännältä vaadittiin vahvuutta maatilalla ja metsissä erityisesti silloin, kun isäntä oli sodassa, sairas tai kuollut.³² Tarvittaessa naiset ja lapset hyödynsivät metsiä kykyjensä ja voimiensa mukaan hakemalla sieltä kaikkea mahdollista kotitarvekäyttöön sopivaa. He niin ikään ovat voineet osaltaan kantaa vastuuta tilan metsistä ja osallistua kotipiirin töiden lisäksi myös metsänhoitotöihin. Vaikka lapsuus ja nuoruusmuistoissa palataan myös mukaviin lapsuuden leikkeihin metsäluonnossa, ovat taloudellisesti niukkoihin olosuhteisiin kiinnittyvät muistot ennen kaikkea työntäyteisiä ahkeruuden ja sinnikkyuden kuvauksia. Seuraava esimerkki on tyypillinen lapsuusmuisto sota-ajan metsäkokemuksista:

Uskon, että hyvin monen 1930-luvulla syntyneen maatilalla pojan kokemukset metsästä ovat hyvin samanlaisia kuin omanikin. Kun melkein joka talosta oli joko isä tai veljet ja joskus molemmatkin sodassa – jatkosota oli juuri alkanut – jouduimme kansakoulupojat ottamaan usein vanhan isännän tai naisten johdolla kaikkiin töihin osaa niin metsissä kuin pelloilla. – – Sen ajan pojat olivat hyvin vähän toimettona. Koulutyöhön ei aina osallistuttu kovin suurella tarmolla. Tuntuu jäljestäpäin siltä, että me sen ajan lapset jouduimme aikuistumaan liiankin varhain.³³

Kerrotuissa lapsuusmuistoissa ponnistellaan aikuisten ja vanhempien sisarusten rinnalla tilan metsissä, ja työvoiman puutteesta lapsille saatettiin antaa hoidettaviksi hyvinkin vaativia tehtäviä. Kertomuksissa nousee myös esille, että kulujen säästämiseksi metsätiloilla pyrittiin tekemään metsänhoitotyöt mahdollisimman pitkälle itse. Työ koettiin usein pakolliseksi ja raskaaksi ja siksi sen tekeminen oli toisinaan myös vastentahtoista.³⁴ Seuraavassa esimerkissä naiskertoja muistelee, kuinka hän joutui 15-vuotiaana

koulutyttönä isänsä kanssa usein metsätöihin 1960-luvun alkupuolella. Työ oli kertojan mukaan väsyttävää ja kaiken lisäksi hän koki miesten töiden tekemisen hävettäväksi. Kuten useissa muissakin kirjoituksissa, isä velvoitti töihin ja työt oli tehtävä, halusi tai ei.

Eräänä syksynä isä oli myynyt metsää ja oli tarkoitus harvennushakkuuna suorittaa tämä työ. – – Kuten arvata saattaa apumiehen tehtävä odotti minua. Sisko oli jo saanut olla siinä tehtävässä ja isä tiesi, että se työ luontuu keskenkasvuiselta työltäkin. Minä en ollenkaan tykännyt ajatuksesta lähteä metsätöihin. Eniten minua kuitenkin hävetti se, että minun, tytön, pitäisi lähteä miesten hommiin. – – Tiesin, että oli pakko tehdä työstä siedettävän tuntuista, koska pois ei päässyt. – – Säitä ei ”sairasteltu”, vaan työhön lähdettiin joka aamu. – – Työtä riitti ja riitti. – – Sitten talvi jatkui vaan metsähenkisenä, sillä olihan omassa metsässä tekemämme puut ajettava pois metsästä. Minun piti taas ihan itkun kanssa lähteä mukaan.³⁵

Kertojien muistoista välittyi usein pientiloilla vallinnut taloudellinen niukkuus. Varsinkin lainarahalla hankitut maa- ja metsätilat pakottivat työskentelemään lujasti, jotta lainat saatiin maksetuksi. Tällöin vieraan työvoiman apuun ei ollut mahdollista turvautua, vaan kaikki työt pyrittiin tekemään itse. Vapaa-aikaa ei näissä työn ja toiminnan täyteisissä muistoissa juuri tunneta. Metsistä tulevaisuudessa saatavien tulojen toivossa metsänhoitoonkin suhtauduttiin ennen kaikkea taloudellisesta näkökulmasta, ja

31. Ks. myös Sinikka Vakimo (2001) *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä*, Helsinki: SKS, 258–262.

32. Satu Apo (1993) 'Orjatyöstä oman kodin valtiaaksi. Näkemyksiä kahdeksasta maalaiselämän kuvauksesta', teoksessa Ulla Piela (toim.) *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Helsinki: SKS, 137.

33. Mies, A05008: 3.

34. Ks. myös Pauliina Latvala (2006) 'Lapsuuteeni kuuluivat sota, siirtolaiset ja sankarihautajaiset', *Historiallinen aikakauskirja* 2/2006, 142–152.

35. Nainen, A05008: 9.

töiden parissa uurastettiin aamusta iltaan, kuten tekstiesimerkin kertoja muistelee:

Sinisilmäisesti haaveilimme kaukana, ehkä viidenkymmenen vuoden päässä olevista loppuhakkuista, jolloin komeat puukuormat lähtisivät omasta metsästä, tekisivät meistä varakkaita tilallisia. Pankin avustuksella päätimme ostaa tuon tilan. – – Tehtiin yhdessä ensiharvennuksia ja risusavottaa omissa metsissä. Kuntakin osti siihen aikaan vielä halkoja. Aamulla aikaisin huolsimme karjan ja painuimme metsään. Illaksi tulimme takaisin navettatöille. Kun toista kellon ympärystä juostiin sisällä ja kahlattiin metsässä niin illalla uni maittoi, jos ei poikiva lehmä tai muu huoli valvottanut. Ne olivat hyviä vuosia elämässä. Ei ollut mitään halua eikä aikaakaan juuri muualle, mutta maat metsät alkoivat vähitellen olla omat.³⁶

Sukupolvien ketjussa

Suomessa on pitkään ylläpidetty yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia rakenteita, joissa yksilöllisillä merkityksillä ei ole ollut niin suurta arvoa. Tämä heijastuu myös metsien omistukseen. Yksityisomistuksessa olevat metsät ovat Suomessa edelleen pääosin perintömetsiä, joiden arvo linkittyy agraariseen historiaan ja sen yhteisöllisyyteen. Vaikka metsä olisikin yhden henkilön nimissä, oikeudet maahan ja siellä tehtäviin toimenpiteisiin nivoutuvat perheen ja suvun historiaan.³⁷ Tutkimusaineiston metsäkokeusten perusteella miehet vastaavat nykypäivänäkin suurelta osin yksityismetsien hoidosta, mutta maanomistajien joukkoon kuuluu jo paljon myös naisia, ja vastuu metsistä ja niiden hoidosta on alkanut jakautua puolisoitten kesken. Metsienhoidon tason ja luonteen määrää viime kädessä omistaja, mutta metsänhoidon mallit periytyvät osaltaan myös sukupolvelta toiselle.

Perittyjen oppien katsotaan jossain määrin velvoittavan toimimaan totuttuun tapaan ja opitut käsitykset siitä, miltä metsän kuuluu näyttää ja miten sitä hyödynnetään, vaikuttavat myös metsänhoitoon. Perintömetsien omistajien kokemuksissa nousee esiin sukupolvien jatkumon tärkeys, joka heijastuu omaan metsänhoidon toteuttamiseen.

Vaikka omistaja itse ei vanhuuttaan tai muuten itse kykenisi tekemään varsinaisia metsätöitä, hän haluaa kuitenkin itse päättää miten ja kuka työt tekee, niin että tehdyn työn tulos olisi toivottu. Nykypäivänä on yhä useammalla mahdollisuus valita tekekö metsänhoitotyöt itse vai teettäkö ne ulkopuolisilla ammattilaisilla. Esimerkiksi 1930-luvulla syntynyt maanviljelijä ja metsänomistaja kertoo, kuinka hän eläkkeelle jäätyään alkoi entistä paremmin ymmärtää perintömetsiensä moninaiset arvot ja halusi jatkaa niiden hoitoa niin, että metsien arvo ja käyttötavat voisivat säilyä myös tuleville polville:

Menneitten polvien työtä arvostaen ja kunnioittaen halusin vielä jatkaa, hoitaa ja laajentaakin tilamme elinmahdollisuuksia. Metsien osalta koin myöhäisherätyksen vasta eläkeläisenä. – – Kuin huomaamatta kasvoin peltomiehen saappaista pitkän askeleen metsiin, niiden ihailijaksi ja samoilijaksi. – – Naapurikylän tuttu viljelijä-metsuri alkoi työt perinteisten oppien mukaisin tavoittein ja ohjein, jotka perhepiirissä olimme hyväksyneet. – – Kevään ja kesän pian alkaessa me sukutilamme kymmenes omistajapolvi kokoonnumme taas mökeillemme suvun perinnekuisen juurelle. Myös kaksi seuraavaa ikäluokkaa on mukana. – – Kun ympärillä on neljän sukupolven metsikkö ja kolmen sukupolven väki muistojen paikalla, on helppo samastua yhdeksi lenkiksi aikain ketjussa. Jatkamme esipolvien työn pohjalta tunnuksin: ”Joka ei vanhaa tunne, hän ei uuttakaan ymmärrä.”³⁸

Tutkimusaineiston kertomuksissa maanomistajat kertovat hyvinkin seikkaperäisesti omatoimisesta metsänhoidostaan. Varsinkin pienikokoisilla metsätiloilla tehdään metsän kiertoajan alkuvaiheeseen kuuluvaa istutusta, taimikonhoitoa ja nuoren metsän hoitoa oman perheen voimin. Myös energiapuun korjuu hoidetaan usein itse, mutta yleensä puuston järeytyessä ulkopuolisten urakoitsijoiden käyttö yksityismetsissä lisääntyy. Metsänomistajien omatoiminen metsänhoitotyö on nykyäänkin yleistä, vaik-

ka työskentely on vähentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa omistajarakenteen muutokset, asuinpaikan muutokset, peltoalan lisääntyminen, puunhankinnan koneistuminen sekä metsänomistajien omasta työstään saaman palkan pienentyminen metsäyhtiöiden maksaessa pystykaupasta paremman hinnan kuin hankintakaupasta.³⁹

Huolimatta siitä, että omatoiminen metsänhoitotyö voidaan kokea mielekkääksi ja tavoitteelliseksi, useimmiten sitä samaan aikaan luonnehditaan fyysisesti raskaaksi. Työ perustuu kuitenkin vapaaehtoiseen valintaan, modaaliseen mahdollisuuteen, ja se koetaan siinä määrin tyydyttävänä, että velvoitteista ei haluta ainakaan kokonaan luopua, ja oma osallisuus luo tunteen sukupolvien ylitse käyvästä perinteestä ja jatkuvuudesta. Oman käden jäljen halutaan jäävän luontoon, mikä tulee esille seuraavassa aineistoesimerkissä:

Taimikaukalo hankaa kylkeäni. Pyyhin hikeä otsaltani ja lasken putken maahan. Miten se onkin niin painava? Eikö näitä voisi tehdä lasikuidusta? Niin kuin veneitä? Tiedä vaikka olisikin. Ihailen metsureita, jotka istuttavat tuhansia taimia keväisin. Tämä on raskasta työtä. – – Olisimmehan voineet antaa metsurien hoitaa koko istutushomman, mutta halusimme tehdä sen itse. Saavathan lapsenlapseni sanoa, että mummi ja vaari ovat nämä itse istuttaneet.⁴⁰

Kertomuksista havaitsee, että mitä selkeämmin metsänomistaja tuntee metsänsä ja sen omistajahistorian sitä enemmän painaa vastuu metsien tulevaisuudesta. Omistamisen vastuu velvoittaa ja perintömetsän hoitaminen voi tuntua raskaalta, jopa ylitsepääsemättömältä taakalta, jonka kantaminen epäilyttää ja pelottaa. Tutkimusaineistossa on myös kertomuksia, joissa kertojalle on hänen tahtomattaan tai odottamattaan langennut vastuu perintömetsien hoidosta. Vastentahtoisesti metsänomistajaksi joutuneiden suhdetta metsään modalisoi tyypillisesti ainakin aluksi kielteisenä koettu tietämättömyys ja sen myötä epävarmuus.

Kertomuksissa toistuu, kuinka metsätöihin tarttuminen ja tekeminen edellyttävät asiaan liittyvää tietoa mutta myös fyysisistä voimaa, vaikeuksien sietokykyä ja väsymyksen kieltämistä. Kun metsään liittyy perhe- ja tunteita, omistaja voi kokea velvollisuudekseen tehdä ainakin osan metsätöistä itse samaan tapaan kuin omat vanhemmat ovat aikanaan tehneet. Perintömetsän omistaja voi tuntea huonoa omaatuntoa siitä, ettei hän kykene näkemään metsäänsä samalla tavoin kuin äiti ja isä. Useista kertomuksista välittyy etenkin isien vahva metsäauktoriteetti, jonka vaikutuksesta lasten usko omiin kykyihin huolehtia perintömetsästä horjuu, kuten seuraavassa tekstiesimerkissä:

Niin tämä metsä – se ei ollut enää isän, vaan se oli minun. Minun ikioma. Isää ei enää ollut, eikä pitkiä esitelmiä metsänkasvatuksesta. Vieläkin metsät tuntuivat raikuvan isän kantavasta äänestä metsänkasvatuksen ihmeistä. – – Minun perintömetsääni. Minun suuren ja mahtavan isäni entinen metsä – minun pienen kaupunkilaisen nykyinen metsä. – – Niin, isä osasi, minä en osaa. – – Olisinko minä isäni mittainen ja osaisin hoitaa isäni metsät, jotka olivat sen silmäterä?⁴¹

Kun metsänhoitoon ei tunneta mielenkiintoa tai siihen ei ole aikaa eikä taitoa, met-

36. Nainen, nimim. Mielikki, A05008: 127.

37. Ks. Anu Pylkkänen (2006) 'Naisten oikeudet maataloilla – suomalaisen modernisaatiokehityksen pitkä historia' *Historiallinen aikakauskirja* 4/2006, 383.

38. Mies, nimim. Miilunrannan vanha isäntä, A05008: 544.

39. Reino Koho & Harri Hänninen & Heimo Karppinen & Ville Ovaskainen (2004) *Omatoimisuus metsätaloudessa, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 912. Vantaan tutkimuskeskus: Metla, 16–30; Pertti Rannikko (2004) 'Sosiaalinen kestävyys syrjäisen maaseudun metsätaloudessa' teoksessa Ari Lehtinen & Pertti Rannikko (toim.) *Leipäpuusta arvopaperia. Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa*, Helsinki: Metsälehti Kustannus, 135; Teijo Rytteri (2004) 'Metsäsektorin eturyhmät ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus' teoksessa Ari Lehtinen & Pertti Rannikko (toim.), *Leipäpuusta arvopaperia. Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa*, Helsinki: Metsälehti Kustannus, 63–64.

40. Nainen, A05008: 513.

41. Mies, nimim. Erpandale, A05008: 42.

säomaisuuden ja metsänhoitotöiden koetaan aiheuttavan päänvaivaa ja ahdistusta. Tällöin käännetään mielellään metsäammattilaisten puoleen ja annetaan heille lupa ja vastuu metsässä tehtävistä toimenpiteistä. Tutkimusaineistoni valossa näyttääkin siltä, että nykypäivän metsänomistajat suhtautuvat varsin luottavaisesti metsäammattilaisten antamiin metsien hoitoa ja hakkuita koskeviin suosituksiin. Mutta joukkoon mahtuu myös maanomistajia, niin iäkkäitä perintömetsien omistajia kuin nuoria kaupunkilaismetsänomistajia, jotka luottavat ensisijaisesti omaan arviointikykyynsä ja osaamiseensa ja haluavat noudattaa metsiensä hoidossa omia näkemyksiään.

Vapautta, fyysistä kuntoa ja lepoa

Mitä lähemmäksi elämäkerrallisissa metsä- ja suokirjoituksissa tullaan nykypäivää, sitä enemmän kerrotaan luonnon virkistyskäytöstä ja yhä useammin myös omatoimista metsänhoitotyötä luonnehditaan harrastuksena ja vapaa-ajan hyötyliikuntana.⁴² Kasvava joukko yksityismaanomistajia asuu nykyisin kaukana metsistään ja omaan metsään on mahdollista mennä vain vapaa-aikana. Joukossa on myös sellaisia kirjoittajia, jotka eivät ole ehkä koskaan itse tehneet metsänhoitotöitä mutta innostuvat niistä tultuaan metsänomistajiksi. Tällöin metsänhoitotyöt voidaan nähdä uutena, mielekkäänä vapaa-ajanviettotapana ja mahdollisuutena kohdata mielenkiintoisia haasteita. Tutkimusaineistossani on esimerkiksi useita kaupunkilaismetsänomistajia, jotka kertovat halunneensa metsäpalstan ostettuaan tai perintömetsän saatuaan oppia tuntemaan metsänsä ja osallistua myös sen hoitoon. Oppia haetaan kouluista, kursseilta ja kirjoista. Metsässä toimiminen koetaan antoisana, joskin myös toisinaan hankalana ja raskaana. Seuraavassa aineistoesimerkissä noin 50-vuotias nainen kertoo fyysisesti raskavista mutta myönteisistä metsänhoitokokemuksistaan, joiden luonne poikkeaa hänen arkisesta, kevyestä sisätyöstään:

Sovin 22-vuotiaan poikani kanssa, että syslomalla lähtisimme omalle tilalle tekemään ensiharvennusta. Olinhan silloin

käynyt metsäkoulua peräti kaksi kuukautta! – – Niinpä opiskelimme puunkaatoa moottorisahan opaskirjasta harvennushakkuuta edeltävänä iltana. Huusimme yhdessä hurraata kummankin onnistuttua saamaan ensimmäisen puunsa kaadettua. – – Olin toukokuussa muutaman päivän koulusta vapaalla istuttamassa isäni kanssa paljasjuurisii taimia kuokalla. Sain tuntea kivun kehossani siirtyvän päivä päivältä alemmaksi, niskasta ja käsivarsista selkään ja sitten reisiin. – – Olen ostanut oman raivaussahan ja tavoitteenani on sitä käyttääkin. Mutta toivoisin, että olisin aloittanut sahan käytön vähän nuorempana. Kun yhtäkkiä kevyen työn tekijänä lähden taimikonhoitoon, en jaksa montaa tankillista ja tehty työmäärä jää kovin vähäiseksi. Johan sitä kevyen työn tekijänä tietää jotakin tehneensä, kun muutaman tunnin pelkästään kävelee metsässä.⁴³

Huolimatta siitä, että metsäluonnossa tehtävä työ on fyysisesti vaativaa, sen koetaan myös olevan palkitsevaa ja tuovan henkistä virkistystä. Omassa metsässä työskentelyyn kerrotaan liittyvän muun muassa elähdyttäviä vapauden ja voiman tunteita: voi itse päättää mitä, milloin ja miten metsässään tekee ja oman työnsä jäljen voi nähdä. Sekä metsä- että suokertomuksissa luonnossa tehtyjen töiden lomassa pidetyt tauot muistetaan usein työrupeamien kohokohtina, jolloin luonto ja suhde omaan maahan on tunnettu voimakkaasti. Ruumiillinen työ ja siitä tuloksekkaasti suoriutuminen ikään kuin oikeuttavat ansaitun lepo hetken, jolloin myös ympäröivästä luonnosta ehditään nauttia.⁴⁴ Näin esimerkiksi kertomuksessa, jossa metsänomistaja kertoo kokemuksiaan taimikonhoidosta ja sen lomassa viettämistään lepo hetkestä:

Taimikon perkaus on ollut mieluisaa puuhaa. Eräs parhaita hyötyliikunnan muotoja. Raivausveitsi on ollut verraton apu työvälineenä pusikoitten raivaamisessa, tai paremminkin perkaamisessa. Viime syksynä kokeilin sitä ensi kertaa ja kaverihan siitä tuli. Evästäuko kannon päässä, työn lomassa, päivän kohokohtia. Silmä lepäsi kätten

työn jäljessä. Luonnon hiljaisuus, raikas ilma, kurkiauran lento yli aukean. Se herätti haikeutta, mutta myös kiitosmieltä. Nähdä ja kokea, elämisen maku arjessa. Mikä onni, kun sen vaan oivalsi.⁴⁵

Metsän hoitaminen omin käsin perustuu nykyään yhä enemmän modaaliseen mahdollisuuteen, henkilökohtaiseen vapaaehtoisuuteen, kuin pakolliseen velvollisuuteen. Vapaaehtoisuuden myötä omassa metsässä tehtäviä hakkuita tai metsänhoitotöitä voi valikoida oman jaksamisen ja halujen mukaan. Moni kirjoittaja kokee, että tavallinen arki ja sisätiloissa tehtävä pääasiallinen leipätyö passivoivat fyysisesti, eikä silloin mielikään voi hyvin. Omassa metsässä toimiminen nähdäänkin nykyään tyypillisesti vastapainona arkiselle kaupunkityölle ja -elämälle. Metsänhoitotöiden kuvataan kuluttavan kaloreita, kiinteyttävän lihaksia, olevan hyödyksi sydämelle ja keuhkoille ja tuovan muassaan terveen ruokahalun ja kunnan yöunet. Oman metsän hankkimisen yhtenä motiivina voi jopa olla, että siellä tehtävät metsänhoitotyöt tarjoavat mielekästä ja tavoitteellista hyötyliikuntaa:

On minulla omaakin metsää sen verran, että sanoa saan. Sen onnistui myymään minulle henkilö, joka oli ostanut sen vuosia aiemmin itselleen. – – Kaipasin tuossa vaiheessa kuntokoulua. Autolla ajoa 45 000 km vuosittain alkoi tuntua hartioissa. En halunnut punttisalille enkä muuallekaan neljän seinän sisälle hikoilemaan. Halusin yhdistää hovin ja hyödyn. Kauppa syntyy helposti kun myyjä on kaupan kohteeseen kyllästynyt ja ostaja innostunut. – – Heti kohta menin omaan metsään töihin.⁴⁶

Nykypäivän metsänomistajat kirjoittavat usein ”harrastavansa metsänhoitoa”, mikä viestii siitä, että hoitotyöt limittyvät pääosin vapaa-aikaan. Metsänhoitotöitä tehdään, jotta puut kasvaisivat hyvin ja metsä olisi tuottoisa. Ehkä osin häveliäisyyden vuoksi omista metsistä vapaasti kerrottaessa metsän taloudellista merkitystä ei korosteta. Metsien hyödyntämisen ei nykyään kerrota olevan oman elannon kannalta aivan vält-

tämätöntä. Nykypäivästä kertovien kokemusten kerronnalle on tyypillistä painottaa aineettomia arvoja enemmän kuin aineellisia arvoja. Tärkeänä ja toivottavana koetaan, että tuleville sukupolville säilyisi nimenomaan metsien henkinen perintö: metsäluonnon kunnioitus, kyky nauttia luonnosta, saada sieltä henkisiä voimavaroja ja ymmärtää metsien olemassaolon taustalla oleva sukupolvien jatkumo. Kertomuksissa metsäluonnon taloudellista arvoa tärkeämpänä nähdään vapaa metsässä oleminen, mikä mahdollistaa omien mielihalujen toteuttamisen ja rentoutumisen luonnon keskellä.

Vähemmän voimainponnistusta vaativiin toimiin, kuten marjastukseen ja metsästykseseen liittyy runsaasti positiivisia muistoja. Kuten aiemmin jo toin esiin, miellyttäviä metsäkokemuksia on myös vaikeilta ajoilta, jolloin kaikesta oli pulaa ja mahdollisimman suuren marjasaaliin tavoittelua sekä muita metsästä saatavia hyödykkeitä pidettiin välttämättöminä. Esimerkiksi marjametsän luonnonrauhaan pääsy on voinut merkitä maatilan naisille hetken hengähdystä muista, usein raskaammiksi koetuista töistä ja miehille metsästysreissu on tarjonnut samaan tapaan mahdollisuuden perhepiiristä vapaaseen olemassaoloon. Metsä- ja suokirjoituksissa metsästystä luonnehditaan pikemmin toivottavana mahdollisuutena kuin välttämättömänä velvollisuutena. Maaseudulla eletessä poikien on tavan mukaan ollut opeteltava metsästäminen ja kertomusten mukaan metsästäminen päästään, sinne halutaan ja hakeudutaan, kun muilta töiltä joudetaan.⁴⁷ Metsästys on ollut ja on edelleen totunnainen luonnon elämisen tapa

42. Ks. myös Matti Vaara & Olli Saastamoinen (2006) 'Metsät ja puut arjen ajankäytössä – Kuvakulmia suomalaisen elämäntapaan' teoksessa Seppo Vehkamäki (toim.) *Metsät ja hyvä elämä. Monitieteinen tutkimusraportti*, Metsäkustannus Oy, 392–394.

43. Nainen, nimim. Metsäkoululainen, A05008: 7.

44. Laurén (2006), 144–152.

45. Nainen, nimim. Luonnonlapsi, A05008: 422.

46. Mies, nimim. Peukaloinen, A05008: 80.

47. Ks. Teppo Korhonen (2005) 'Metsästyksen etiikka', teoksessa Pekka Laaksonen & Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.) *Kansanetiikkaa. Käsityksiä hyvästä ja pabasta*, Kalevalaseuran vuosikirja 84, Helsinki: SKS, 184.

maaseudulla ja metsästämään pääseminen on kertomusten mukaan merkinnyt pojille omaa päätäntävaltaa, vapautta, astumista miesten maailmaan ja henkilökohtaisen yhteyden luomista metsäluontoon, kuten seuraavassa esimerkissä:

Kun vihdoinkin sain luvan lähteä yksin haulikko olalla metsälle tavoittelemaan pyitä, teeriä, metsoja, kyyhkysia, kettuja ja mäyriä, tunsin löytäneeni rajattoman, mutta vastuullisen vapauden. Tosiasiassa löysin silloin luonnon, metsän ja sen vapauttavan oikeamielisyyden, luonnonlakien ihailtavan järjestelmällisyyden. Löysin metsän ja tunsin sen väkevän elinvoiman lumon.⁴⁸

Nykypäivästä kertovissa kokemuksissa metsästäyksestä käytetään jo selkeästi harrastusanaa ja metsästyksen parissa vietetään vapaa-aikaa. Metsästysmuistoissa korostuvat luonnossa olemisen elämyksellisyys, kertojien tunnesiteet luontoon sekä luonnon kunnioitus ja ihailu. Saalis on tärkeä mutta sitäkin tärkeämpänä nähdään luonnon rauhassa liikkuminen, rentoutuminen ja arjesta vapautuminen.⁴⁹

Vaikka virkistykseksi luontosuhteelle näyttää edelleen olevan luonteenomaista luonnon hyödyntäminen ainakin jossain määrin myös aineellisesti, metsä- ja suokokemukset kertovat myös nykypäivän luontosuhteesta, jossa luonto näyttäytyy yksinomaan aineettomiin arvoihin perustuvana ja elämyksellisenä. Luonto nähdään mahdollisuutena paeta arkisia velvoitteita ja sen koetaan tarjoavan kaivattua rauhaa, yksinäisyyttä ja lepoa. Parhaimmillaan kulkeminen luonnossa tunnetaan elähdyttävänä ja virkistävänä olemisen kokemuksena, jolloin ei kaivata tai vaadita onnistumista, suoriutumista tai ylipäänsä mitään tekemistä. Tällöin luonto mahdollistaa tunteen omasta riittävydestä ja hyväksymisestä, eikä olotilaan liity sosiaalisia ja ympäristön luomia paineita ja odotuksia. Voi olla vain oma itsensä. Samalla hiljaisuus ja yksinäisyys saavat pohtimaan omaa elämää kokonaisvaltaisesti, arkipäivän arvot asettuvat luonnonympäristöä vasten ja ne on mahdollista kyseenalaistaa.⁵⁰ Metsä elämyksellisenä arjen pakopaik-

kana mahdollistaa olemisen vapauden, kuten seuraavassa kertomuksessa:

Lähdin matkalle, en mihinkään. Pois arjen keskeltä. Kiireen sanelemasta elämästä. Edessäni kiemurtelee pieni metsäpolku. Kuusten ja mäntyjen keskellä. – – Olen yksin ja yhdessä suurten havupuiden keskellä. – – Kiedon käteni mäntyvanhuksen ympärille. Hengitän metsän tuoksua. Viileä ilma tunkeutuu sisääni ja purkautuu huuruna ulos hengitykseni tahtiin. – – Havupuu ei hylkää minua, ei jätä minua yksin. Ajatukseni tyhjentyvät ja rauha laskeutuu jäsenistöön. Olen hiljaa ja olen. Minä vain olen. Rauhallisena ja hiljaa.⁵¹

Metsä vastaa tarpeisiin

Velvoittavaan toimintaan ja työskentelyyn liittyvissä luontokokemuksissa palataan etupäässä vanhempien kertojien varhaisiin muistoihin viime vuosisadan alkuvuosikymmenille ja edellisten sotien jälkeiseen jälleenrakennusaikaan. Näissä muistoissa toimintaa metsäluonnossa luonnehtii modaalinen välttämättömyys, ahkerointi perheen yhteisen talouden ylläpitämiseksi ja työskentelylle on tyypillistä raskaus ja pakonomaisuus. Metsään ja suolle mennään pääasiassa olosuhteiden pakosta ja muiden, yleensä omien perheenjäsenten, velvoittamana. Mitä lähemmäksi henkilökohtaisissa muistoissa tullaan nykypäivää, sitä vähemmän painottuu luonnon taloudellinen hyödyntäminen, kun taas metsien aineettomat arvot ja luonnossa toimimisen vapaa-ehtoi-

48. Mies, nimim. Rahkasammal, A05008: 613.

49. Niina Epäily (2004) 'Metsästäjien ja lintuharrastajien Liminganlahden alueen käytön intressit, luontosuhde ja ympäristötietoisuus', teoksessa Leena Suopajarvi & Jarno Valkonen (toim.) *Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen, Lapin yhteiskuntatieteellisen julkaisuja. B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä* 43, Rovaniemi: Lapin yliopisto, 108–109; Laurén (2006) 146–147.

50. Vesala, Kari Mikko (2002) 'Hiljaisuus ja nonkommunikaation kiistanalaisuus' teoksessa Kimmo Ketola & Seppo Knuutila & Antti Mattila & Kari Mikko Vesala (toim.) *Puuttuvat viestit, Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovaikutuksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 101–102; Salonen, Kirsi (2005) *Mieli ja maisemat. Ekologia ja ympäristöpsykologian näkökulma, Persona grata*, Helsinki: Edita, 61.

51. Nainen, nimim. Käpylapsi, A05008: 9.

suus ja virkistysellisyys korostuvat. Nykypäivän luonnossa kulkijan ja toimijan motiivit ovat lisääntyvässä määrin elannosta ja muista ihmisistä riippumattomia. Sen sijaan työelämä koetaan usein niin väsyttäväksi, että vastapainoksi tarvitaan luonnon tarjoamaa lepoa.

Luontoon hakeudutaan nykypäivänä aikaisempaa useammin yksin kuin joukolla, niin työn kuin vapaa-ajankin puitteissa. Vaikka työskentely omissa metsissä on pitkälti vapaa-ehtoista, siihen liittyvä fyysinen ponnistelu aina väsymiseen saakka liittyy oleellisesti myös nykypäivän maanomistajien metsäsuhteeseen. Metsät ja suot edustavat ympäristöä, jossa keho rasittuu ja jossa sen odotetaan rasittuvan, ja ruumiillisen ”oikean” työn luonnossa katsotaan ikään kuin antavan oikeutuksen ansaittuun lepoon. Ahkeruus ja toimeliaisuus ovat pitäneet pintansa suomalaisessa luontosuhteessa, vaikka toiminnan välttämättömyys onkin menettänyt merkitystään.

Nykypäivän luontosuhteelle on tyypillistä nähdä fyysinen väsymys metsäympäristössä vastapainona arjelle, terveysvaikutteena eheyttäjänä ja henkisen levon tuojana. Luonnossa toimiminen ja oleminen koetaan eräänlaisena paluuna johonkin aitoon ja alkuperäiseen, jonka menettämisen uhkan tunnetaan olevan kaupunkielämässä jatkuvasti läsnä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna suot ja metsät symboloivat suomalaisessa kulttuurissa yhä, samaan tapaan kuin Aleksis Kiven reilu sata vuotta sitten kuvaa malle veljeskatraalle, suojaa, turvaa ja vapautta yhteiskunnan paineilta ja velvoitteilta. Nopeasti muuttuvassa ja kiihkeärytmisessä nykymaailmassa metsäluonnon odotetaan ja toivotaan säilyvän muuttumattomana ja maisemaltaan eheänä niin, että se kykenisi vastaamaan myös vaativan yhteiselämän paineiden alla oirehtivan ihmisen tarpeisiin. ■